

27.04.2018 № 1/6 - 02.43

Відгук

офіційного опонента на дисертацію

Ярцун Юлії Олександрівни

"Повсякденне життя шляхти Київської губернії (кін. XVIII - 60-ті рр. XIX ст.)", представлену на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 - історія України.

Дисертація Ярцун Ю.О. присвячена актуальній та недостатньо дослідженій проблемі вітчизняної історії - повсякденному життю шляхти Київської губернії. Праця спрямована на з'ясування регіональних особливостей щоденного життя правобережної шляхти, сформованих впродовж століть під впливом місцевих звичаїв, традицій, соціальних моделей поведінки та взаємовідносин, органічно доповнить наявні дослідження з історії повсякдення шляхетства авторства як вітчизняних, так і зарубіжних істориків.

Дослідження Ярцун Ю.О. виконано в межах наукового напрямку кафедри історії України Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини "Історико-регіональні аспекти історії України".

Визначення мети і завдань дослідження впливає із вказаної дисертанткою суспільної та наукової актуальності проблеми, їй же підпорядковані об'єкт і предмет дослідження (с.19). Авторка переконливо обґрунтувала хронологічні межі дослідження.

Структура роботи, яка включає зокрема 4 розділи поділених на 12 підрозділів, цілком логічна, відповідає меті і завданням, що їх ставила перед собою авторка.

У першому розділі "Історіографія джерельна база і методологічні засади дослідження" дисертантка ґрунтовно проаналізувала наукову літературу із вказаної тематики, причому дослідниця не обмежилася простим перерахуванням існуючих праць з означеної проблеми, а піддала їх критичному аналізу. Юлія Олександрівна добре орієнтується в сучасній вітчизняній історіографії, створеній протягом останніх років. Не залишилась поза увагою здобувача і праці зарубіжних дослідників, що значно збагачує історіографічну базу роботи.

На наш погляд залучений дисертантом масив джерел і матеріалів поєднаний з різноплановою теоретико-методологічною базою дозволило об'єктивно і системно підійти до вивчення теми, повно і змістовно з'ясувати проблему. Аналізуючи праці попередніх дослідників проблеми, автор цілком слушно вказує на недостатній рівень розробки її історичних аспектів.

Окрім того, введені в науковий обіг важливі і маловідомі джерела, які дали змогу достовірно рекомендувати малодосліджені нині аспекти повсякденності,

об'єктивно переглянуті деякі спрощені, а той досі неправильні оцінки досліджуваної проблеми. Аналіз даної праці засвідчує, що всебічний підхід до дослідницької проблеми в контексті сучасного національно-державного будівництва спричинив позитивний вплив на якість роботи, повноту висвітлення проблеми, вагомість, переконливість висновків та оцінок. Після ознайомлення з основними положеннями дисертації переконуємось у тому, що дисертант глибоко розуміє та ґрунтовно проаналізував у роботі об'єктивність суспільних проблем правильного підходу держави до проблеми вироблення концептуальних основ, структурних характеристик повсякденного життя шляхти Київської губернії.

Дослідження базується на широкому використанні чисельних та різноманітних за типовими характеристиками історичних джерел. Дисертантка використала доволі широке коло джерел, зокрема архівні матеріали - понад 140 справ, частина з яких вперше вводиться до наукового обігу. Основу дисертаційного дослідження становлять документи, які зберігаються в Центральному державному історичному архіві в м. Києві. Важливим є використання матеріалів Державних архівів Київської та Черкаської областей, а також матеріали Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського. Використана джерельна база є ґрунтовною, достатньо широкою та репрезентативною, що сприяло комплексному дослідженню проблеми.

У процесі дослідження широко використовувались також статистичні матеріали, джерела особового походження, статті тогочасного часопису "Київська старовина" та інших.

Методологія дослідження базується на принципах об'єктивності та історизму, всебічності, наступності та системності. відповідно до поставлених завдань використано комплекс загальнонаукових (аналізу, синтезу, порівняння) та спеціально-історичних (хронологічний, історико-географічний) та інших методів дослідження. Аналіз дисертаційної роботи свідчить про достатнє володіння автором методологічним інструментарієм, вміння доцільно застосовувати відповідні принципи, методи, наукові підходи для реалізації поставлених завдань.

У другому розділі "Шляхта Київської губернії в суспільно-політичній системі Російської імперії (кін. XVIII - 60-ті рр. XIX ст.)" простежено еволюцію шляхти Правобережної України в суспільно-політичній системі Російської імперії. В дослідженні показано процес інкорпорації правобережної шляхти до стану дворянства. З'ясовано, що всю шляхту правобережжя було поділено на три розряди. автором проведено статистичний аналіз шляхти по повітах, виявлено коливання її чисельності (в бік зменшення). Досліджено характер

землеволодіння в губернії, вивчено інші сфери життя шляхти, такі як військова служба, освіта, релігія тощо.

У третьому розділі дисертації "Громадсько-політичний простір повсякденного життя шляхти Київської губернії у ХІХ ст." з'ясовано, що ХІХст. змінило характер активності правобережної шляхти. Підготовка та розгортання Листопадового та Січневого повстань відкрили широкі можливості для підпільної суспільної діяльності, до якої долучились не тільки чоловіки, а й жінки та молодь. Головним інструментом впливу на свідомість польського молодого покоління російський уряд обрав освіту, як найбільш впливовий інститут забороненої політики. Значну роль в польських визвольних змаганнях належало католицькому духовенству, яке із втратою поляками держави стало однією з рушійних сил у боротьбі за її відновлення. Матеріальна та ідеологічна підтримка повстанців духовенством викликала репресії проти Римокатолицької церкви, які відчутно послабили її позиції в регіоні, а для Греко-католицької церкви репресії закінчилися її ліквідацією у 1839 році.

У четвертому розділі "Приватний та публічний простір повсякденного життя шляхти Київської губернії у ХІХ ст." простежено вплив на інститут шляхетської сім'ї, побут, дозвілля та здоров'я шляхти.

У ході порівняння побуту дрібної та великої шляхти вказано на відмінностях у внутрішньому та зовнішньому облаштуванні житла. Здійснено опис кухні, як традиційного місця панування жінки. Дисертантом зауважено, що традиційно сімейні відносини в середовищі шляхти були побудовані на одноосібній владі чоловіка. Разюча відмінність у вихованні хлопців і дівчат, призводила до величезної дистанції між братами і сестрами.

Наслідком наступу російського уряду на шляхетські привілеї стає все більш помітне уподібнення побуту дрібної шляхти з побутом українського селянства, що поглиблювало прірву між багатою і бідною шляхтою.

На тлі політичних, соціально-економічних та культурних перетворень помітних трансформацій зазнало дозвілля. У досліджувані роки в середовищі шляхти здоров'я було справою приватною, домашньою та інтимною. В середовищі шляхти ще продовжували панувати упередження щодо причин хвороб, які часто пов'язували з гріхом і спокутою. Найпоширенішими хворобами були венеричні, туберкульоз, тиф, холера, алкоголізм тощо. Методи лікування часто були неадекватними і не давали очікуваного ефекту. Саме це було головною причиною непопулярності в суспільстві офіційної медицини та лікарської професії.

Завдяки додаткам, які займають 18 сторінок від загального обсягу роботи Ю.О.Ярцун вдалося уникнути перевантаження розділів дослідження цифровим

матеріалом, частина якого винесена у таблиці. Також у додатках представлено джерела візуальної історії, а саме фотодокументи.

Дисертаційне дослідження Ярцун Ю.О. відзначається науковою новизною, яка насамперед полягає в тому, що на основі сучасних методологічних принципів інтерпретації фактологічних даних висунуто та обґрунтовано авторську концепцію повсякдення шляхти Київської губернії у досліджуваний період.

Загалом основні положення та висновки, зроблені Ю.О.Ярцун за результатами дослідження, аргументовані та достовірні. Вони підтверджують новизну та оригінальність дослідження, вміння її осмислювати опрацьований матеріал, відтворюють авторське бачення і розуміння обраної наукової проблеми.

Кандидатська дисертація Ю.О.Ярцун є завершеною науковою роботою, в якій отримано вагомі результати, які є обґрунтованими з наукової точки зору важливими для історії України. У цілому мета дослідження досягнута.

Автореферат за змістом відповідає дисертації і дає повне уявлення про основні складові та особливості повсякденного життя шляхти Київської губернії кінця XVI - 60-тих XIX ст.

Позитивно оцінюючи дисертацію Ю.О.Ярцун, вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження та побажання. Врахування яких може бути корисним в подальшій науковій роботі автора.

1. Видається необхідним визначаючи теоретико-методологічні засади роботи та аналізуючи категоріальний апарат дослідження дещо чіткіше подати авторське тлумачення терміну повсякденність.
2. У першому розділі "Історіографія, джерельна база і методологічні засади дослідження" дисертант не конкретно обґрунтовує критерії поділу історіографічного матеріалу на групи.
3. У висновках до другого розділу "Шляхта Київської губернії в суспільно-політичній системі Російської імперії (кін. XVIII - 60-ті рр. XIX ст.)", на с.96 дисертант підсумовує, що в умовах інкорпорації Правобережжя до російських імперських структур відбувається розширення і розмивання меж приватності. На наш погляд тут доцільно було б чітко вказати на ознаки цієї трансформації, підтвердивши висновок автора.
4. У четвертому розділі "Приватний та публічний простір повсякденного життя шляхти Київської губернії у XIX ст." дисертант виокремила лише деякі аспекти повсякдення: шлюбно-сімейні відносини, побут, гардероб, дозвілля, хвороби. Доцільно було б розширити цей перелік інформацією про заклади відпочинку, в яких шляхта проводила свій вільний час, про заробляння на прожиття дрібною шляхтою, про те, які книги й часописи

читало польське панство про театр, музику, консервацію продуктів, посуд, освітлення, меблі, оздоблення помешкань, подорожі, транспорт, про гареми, які влаштовували власники маєтків.

5. Поза увагою дослідниці залишилося багато важливих подій XIX ст., які, безумовно, мали вплив на перебіг повсякденного життя. Варто було б приділити більше уваги війні з Наполеоном, хлопоманському руху тощо.

Однак висловленні зауваження не мають концептуального характеру і не впливають на загальний позитивний висновок.

Робота відзначається новизною постановки, проблеми, належним науковим рівнем її опрацювання, аргументованими висновками.

Основні положення та висновки дисертаційного дослідження відображені в 14 публікаціях, апробовані у 10 виступах та конференціях.

Представлена на захист дисертаційна робота "Повсякденне життя шляхти Київської губернії (кін. XVIII - 60-ті рр. XIX ст.)", є завершеним самостійним, цілісним дослідженням, яке в повному обсязі вирішує поставлену проблему, та відповідає вимогам "Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника", затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013р. №567 зі змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2015 № 656 "Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів", а її автор Ярцун Юлія Олександрівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 - історія України.

Офіційний опонент:

доктор історичних наук, професор
кафедри історії та культури України
Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла Коцюбинського

I.M.Романюк

